

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КЮССЕ Лідія Михайлівна

УДК 32.019.5:316.42

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
ЯКОВЛЕВ Денис Вікторович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
декан факультету правової
політології та соціології

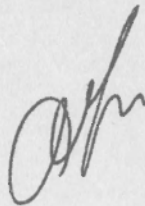
Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ФЕДОРЧАК Тетяна Петрівна,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
професор кафедри історії та політології;
кандидат політичних наук, доцент
РОСТЕЦЬКА Світлана Іванівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,
доцент кафедри політичних наук

Захист відбудеться ¹⁴ «14» квітня 2015 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 26 березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження дисертаційної теми обумовлена великою практичною значимістю громадської думки в умовах глобального розвитку, її впливом на міжнародні відносини, діяльність міжнародних організацій та наднаціональних інституцій, органи державної влади. Вплив глобалізації призводить до того, що громадська думка стає визначальним фактором «порядку денного» міжнародної політики, інтерпретує актуальні проблеми глобального розвитку, регіональної інтеграції, зовнішньої політики національних держав. В Україні громадська думка обов'язково має бути врахована у процесі пошуку місця та ролі у сучасних міжнародних відносинах, взаємодії влади та суспільства, забезпечувати підтримку обраного зовнішньополітичного курсу. При цьому, у сучасному світі громадська думка стає справді глобальним феноменом – вона виходить за межі окремих національних держав, а завдяки діяльності міжнародних організацій, засобів міжнародної комунікації, транснаціональних корпорацій, міжнародних громадських та політичних рухів визначає темп та напрямки розвитку міжнародних систем. Відповідно, відбувається еволюція механізмів формування громадської думки в умовах глобального розвитку.

У практичному вимірі актуальність теми обумовлена зростаючим впливом глобалізації на громадську думку, появою феномену «глобальної» громадської думки, яка здатна забезпечити стабільний розвиток міжнародної системи, або, навпаки, суттєво дестабілізувати ситуацію.

Вищезазначене свідчить про необхідність глибокого комплексного дослідження запропонованої теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках планової науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» за темою «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (№ державної реєстрації – 011U0006H) та безпосередньо пов'язано з комплексною науково-дослідницькою темою кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» – «Стратегія розвитку України в сучасному цивілізаційному просторі», одним із виконавців яких є автор.

Мета і завдання дослідження визначені в межах теоретичної та практичної значущості теми, ступеня її наукової розробки та методологічного інструментарію, що був використаний в процесі роботи. Мета дисертаційного дослідження полягає в аналізі еволюції взаємовпливу глобалізації та громадської думки. Для досягнення поставленої мети були визначені наступні дослідницькі завдання:

– обґрунтувати генезу дослідження механізмів формування громадської думки у теорії міжнародних відносин;

- визначити місце феномену громадської думки у дослідженнях глобалізації;
- дослідити зміну суб'єктів формування громадської думки в умовах глобального розвитку;
- розглянути еволюцію механізмів громадської думки в умовах глобалізації;
- дослідити специфіку впливу міжнародних інституцій на формування громадської думки у процесі глобального розвитку;
- визначити фактори формування громадської думки в умовах глобального розвитку.

Об'єктом дослідження виступає міжнародна політична система в епоху глобалізації.

Предметом дослідження є механізми формування громадської думки в умовах глобального розвитку.

Методи дослідження обрані відповідно до мети та завдань наукового дослідження. Вони визначаються складністю та багатфакторністю процесу формування громадської думки в умовах глобалізації. Для досягнення поставленої мети та у відповідності до визначених завдань автором використовується методологічний підхід конструктивізму, який широко застосовує пояснювальні, інтерпретаційні методи дослідження у теорії міжнародних відносин. У його межах досягнуто зміст, сутність та особливості впливу глобалізації на механізми формування громадської думки, її особливості та складові.

Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження складають як загальнонаукові, так і спеціальні політологічні методи. Використані загальнонаукові методи базуються на принципах об'єктивності та узагальнення.

Використання структурно-функціонального аналізу дозволило дослідити структуру та функції громадської думки, її трансформації під впливом глобалізації.

За допомогою системного аналізу охарактеризовано особливості функціонування громадської думки та специфіку механізмів її формування в умовах глобалізації. Метод історичного аналізу дозволив простежити еволюцію глобалізаційних впливів на процес формування громадської думки.

Слід відзначити методи, завдяки яким було отримано вагомі наукові результати, зокрема статистичний (застосовувався при аналізі стану та розвитку громадської думки), формально-юридичний (для аналізу нормативно-правової бази діяльності основних суб'єктів формування громадської думки), компаративістський (для порівняння механізмів впливу на формування громадської думки на різних історичних етапах).

Базуючись на аналізі основних сучасних теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних дослідників, було сконструйоване авторське бачення механізмів формування громадської думки в умовах глобального розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є одним із перших в українській політичній науці комплексним дослідженням механізмів формування громадської думки в умовах глобального розвитку. Новизна результатів дослідження обумовлена ґрунтовним аналізом впливу глобалізації на формування громадської думки як складного процесу, що визначає зміст та напрямки глобального політичного розвитку, міжнародних політичних організацій (партій та рухів), взаємозв'язку та взаємного впливу міжнародних, національних та регіональних політичних акторів.

Новизна полягає, зокрема, у наступних положеннях та висновках дисертаційного дослідження:

вперше:

– визначено механізми формування громадської думки у сучасних міжнародних системах, їх особливості та складові крізь призму комплексного аналізу глобалізації, яка найбільш рельєфно проявляється у сфері політичної взаємодії між державною владою, інститутами громадянського суспільства та міжнародними інституціями (політичними та економічними структурами). Обґрунтовано специфіку впливу глобалізації на трансформацію механізмів формування громадської думки. Визначено, що внаслідок глобалізаційних процесів у політичній, економічній, культурній сферах відбуваються зміни у світогляді громадян різних країн, утворюється феномен глобальної громадської думки, що базується на постмодерних інтерпретаціях політики, постматеріальних цінностях та використанні глобальних комунікативних мереж;

– обґрунтовано основні характеристики процесу формування громадської думки в умовах глобального розвитку. З одного боку, це уніфікація простору політичних та соціокультурних ідентичностей під впливом глобалізації та формування глобальної громадської думки, яка виникає у країнах «ядра» світової системи, її поширення на країни «налівпериферії» та «периферії». З іншого боку, формування альтернативних політичних та громадських рухів, представники яких проголошують пріоритет та захист національних і локальних культур, цінностей і традицій, історичної спадщини, а також загострення етнополітичних, релігійних, гендерних, соціальних і екологічних конфліктів на міжнародному, національному та регіональному рівнях;

уточнено:

– роль глобалізаційних процесів у формуванні громадської думки під впливом інформаційних мереж та комунікативних технологій, медіатизації

політики та діяльності міжнародних інституцій та нових (альтернативних) організацій, рухів та субкультур, що спрямовуються на вираження у громадській думці політичних форм організації життя сучасного суспільства в умовах глобального розвитку та отримують її оцінку;

– особливості комунікативних механізмів формування глобальної громадської думки, її роль у горизонтальній та вертикальній взаємодії інституційних акторів міжнародних відносин у контексті процесів раціоналізації та ірраціоналізації у світовій політиці, маркетингових технологій організації глобального політичного простору. Аргументовано, що розвиток механізмів формування глобальної громадської думки відбувається у таких вимірах політичної взаємодії, як вертикальна та горизонтальна організація діяльності акторів міжнародних відносин, їх раціоналізація та ірраціоналізація, тип політичної культури та політичні цінності, розвиненість політичних комунікацій, рівень політичної участі та активності громадян;

дістало подальший розвиток:

– розуміння сутності феномену громадської думки, яка змінюється під впливом глобалізації. До факторів впливу на громадську думку в умовах глобального розвитку можна віднести постматеріальну систему цінностей, перенесення уваги на самореалізацію особи, участі у громадському житті, потреба у визнанні з боку спільноти, децентралізацію політичних організацій, розвиток наднаціональних та транснаціональних інституцій, міжнародних мереж. В цілому, у процесі формування громадської думки під впливом міжнародних інституцій відбувається ідеологізація сфери цінностей, конвергенція культурного, політичного та соціального капіталу;

– визначення впливу процесу «глокалізації» на механізми формування громадської думки. Обґрунтовано розуміння глокалізації, як взаємодії глобалізаційних процесів у політиці, економіці й культурі та одночасного розвитку локальних культур та спільнот, що впливає на трансформації громадської думки. Визначено фактори впливу глокалізації на механізми формування громадської думки.

Практичне значення отриманих результатів щодо дослідження впливу глобалізації на процес формування громадської думки полягає у тому, що вони можуть бути використані у науково-теоретичній та інформаційно-аналітичній роботі з проблем взаємодії міжнародних організацій, органів державної влади, інституцій громадянського суспільства та представників мас-медіа.

Окремі положення можуть використовуватись при розробці та впровадженні програм з удосконалення діяльності міжнародних організацій, раціональній взаємодії влади та суспільства на глобальному, національному та регіональному (локальному) рівнях політичної взаємодії, залучення

громадян до політичної активності, спрямованої на пошук конструктивних шляхів вирішення глобальних проблем сучасності (екологічних, економічних, політичних), демократизації політичної діяльності, а також у процесі консультування політичних та адміністративних керівників.

Концептуальні підходи та основні положення можуть бути використані у науково-педагогічній діяльності, при розробці та викладанні курсів з теорії міжнародних відносин, політичної науки, глобалістики, державного управління тощо. Також результати дослідження можуть бути використані у процесі практичних заходів щодо вирішення проблем формування громадської думки та її урахування у процесі прийняття та реалізації політичних рішень.

Апробація результатів дисертації відбувалась у процесі обговорення на засіданнях кафедри соціальних теорій, на науково-методичних семінарах, на щорічних наукових конференціях професорсько-викладацького складу і наукових працівників Національного університету «Одеська юридична академія».

Теоретико-методологічні положення та ідеї, що розвиваються у дисертаційному дослідженні, доповідались та обговорювались на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, семінарах, круглих столах, серед яких слід відзначити наступні: «Соціологічні дослідження електорального процесу: проблеми та перспективи» (Одеса, 2012 р.), «Процес формування громадської думки як об'єкт соціологічного дослідження» (Одеса, 2013 р.), «Реформування та розвиток науки: сучасні виклики» (м. Київ, 2013 р.), «Актуальні питання зовнішньої політики України» (м. Одеса, 2013 р.), «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (м. Одеса, 2014 р.), «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 2012 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 2013, 2014 рр.), «Політична наука. Контури міждисциплінарного перетину» (м. Одеса, 2014 р.), VIII Львівський соціологічний форум «Сучасний український соціум: доцентрові та відцентрові тенденції» (м. Львів, 2014 р.), «Політологія, філософія, соціологія: контури міждисциплінарного перетину» (м. Одеса, 2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 15 наукових публікаціях, з яких 6 – у фахових виданнях в галузі політичних наук, зокрема 2 у іноземних виданнях.

Структура роботи обумовлена специфікою об'єкту і предмету дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які поділяються на одинадцять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 202 сторінки. Список використаних джерел містить 287 найменувань (27 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок роботи із відповідними темами колективних наукових досліджень, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету та завдання дослідження, охарактеризовано використані у роботі загальнонаукові та політологічні методи, її наукову новизну та практичне значення, представлено відомості щодо апробації та публікації результатів дослідження.

У першому розділі – «Гене́за дослідження громадської думки», який складається з двох підрозділів, визначено основні історичні етапи досліджень громадської думки, досліджено феномен громадської думки та основні його інтерпретації періоду модернізації суспільства.

У першому підрозділі «Етапи дослідження громадської думки» відзначено, що ознакою глобального політичного та соціального розвитку стали дослідження феномену громадської думки, її стану та трансформацій методами політичної науки, соціологічної науки, психології, демоскопії та ін. Обґрунтовано, що формування громадської думки має чіткий історичний контекст, пов'язаний з різними етапами глобального розвитку.

Використовуючи історичний метод дослідження визначено основні історичні етапи розвитку феномену громадської думки (античний світ, середньовіччя, відродження, Новий час, модерн та постмодерн) та підходи до її дослідження у традиційних, індустріальних та постіндустріальних суспільствах. Зокрема, вплив громадян, громадськості, «публіки» на владу досліджувався у діалогах Платона та Аристотеля, працях Августина Блаженного, Томи Аквінського, Н. Макіавеллі, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локка, І. Бентама, А. де Токвіля, К. Маркса, М. Вебера та ін.

Відзначено, що на даному етапі формування громадської думки обумовлено процесом глобалізації, який визначає темп та напрямки цивілізаційного розвитку, поєднує теорію та практику, індивід та суспільство, внутрішня та зовнішня політика із обов'язковим урахуванням міжнародної політики та діяльності транснаціональних акторів.

Завдяки статистичному методу дослідження відзначено, що громадська думка стала одним із небагатьох феноменів доби модерну, які отримали статус «глобальних». Вона відноситься до «глобальних модерностей» (С. Леш, М. Фезерстоун, Р. Робертсон), джерело яких знаходиться у політичній системі доби модерну, але які протягом ХХ століття перетворились на важливі фактори глобального розвитку та міжнародних відносин інформаційної доби.

В умовах глобального розвитку феномен громадської думки охоплює увесь комплекс проблем політики, міжнародних систем та політичного розвитку: від проблеми війни та миру до визначення національного

інтересу, від геополітики та інтеграційних процесів до безпеки України, від глобальних проблем сучасності до перспектив української зовнішньої політики.

У другому підрозділі «Механізми формування глобальної громадської думки: еволюція досліджень» обґрунтовано, що наукова база дослідження складається з трьох джерел: теорії глобалізації (У. Бек, З. Бауман, Е. Гіденс, Ю. Габермас, О. Тоффлер, та ін.), теорії міжнародних відносин (реалізм, лібералізм, конструктивізм, інституціоналізм), теорії громадської думки, які включають концептуальні положення щодо політичних функцій громадської думки та її ролі у визначенні зовнішньополітичних пріоритетів посткомуністичних держав у процесі глобального розвитку та розробку методів емпіричних досліджень громадської думки.

Нарівні «гранд»-теорій міжнародних відносин відзначено два основних методологічних підходи – редуccionізм та системний підхід (К. Волтц). Обґрунтовано, що представники редуccionізму розгортають розуміння впливу громадської думки від міжнародних відносин до національних, а представники системного підходу – від національного та локального рівнів формування громадської думки до глобального (загальносвітового).

Аргументовано, що громадська думка інтерпретується як публічний та раціональний механізм тиску на владу (Г.Тард, Ф. Тьонніс, Г. Зіммель, М. Вебер, Г. Блумер, Ю. Габермас, Дж. Г. Мід та ін.). Вона пов'язується із політичним порядком денним (П. Лазарсфельд, Г. Ласуел, М. Мак-Комбс, Е. Ноель-Нойман та ін.), класовим поділом суспільства (К. Маркс, Т. Адорно, М. Горкгаймер, Г. Маркузе), розвитком мас-медіа (М. Маклюен, У. Шрамм, А. Турен, М. Кастельс, М. Макчесней, О. Андрунас, І. Засурський, Г. Майн та ін.).

Розглянуто дослідження громадської думки у межах радянської філософії та соціології, які хоча й були обмежені марксизмом-ленінізмом, зробили великий внесок у емпіричні та теоретичні дослідження громадської думки, яку визначали як специфічний елемент і форму прояву суспільної свідомості (С. Ф. Анісімов, М.К. Горшков, Б.А. Грушин, В.С. Коробейніков, І.М. Попова, Р.А. Сафаров, А.К. Уледов, А.І. Уйюмов, О.О. Якуба та ін.).

У висновках до першого розділу відзначається велика увага дослідників до проблеми громадської думки, а також зазначено, що громадська думка є важливим елементом системи міжнародних відносин та її політичних трансформацій у процесі глобального розвитку – від традиційного суспільства до модерного, від аграрної хвилі до індустріальної та постіндустріальної.

У другому розділі – «Теоретико-методологічні засади дослідження механізмів формування громадської думки в умовах глобального розвитку» обґрунтовано концептуальні засади дослідження, уточнено категоріальний апарат в контексті сучасних політичних теорій, визначено

основні напрямки трансформації механізмів формування громадської думки під впливом глобалізаційного процесу.

У першому підрозділі «Місце феномену громадської думки у дослідженнях глобального розвитку» визначено, що феномен громадської думки пройшов шлях від периферійного стану в умовах традиційного суспільства до явища, яке визначальним чином впливає на усі процеси в умовах глобального розвитку.

Дослідженням громадської думки як важливого фактору глобального розвитку присвячено емпіричні дослідження та теоретичні праці У. Бека, П. Бурдьє, Е. Гіденса, Е. Ноель-Нойман, Ю. Габермаса, О. Тоффлера, Ф. Фукуями, М. Кастельса та ін.

Визначено, що громадська думка формується лише щодо важливих проблем, які потрапляють до політичного «порядку денного» (М. МакКомбс розрізняє при цьому «медіа-порядок» та «повсякденний порядок денний») та стосуються великих груп людей. Громадська думка обов'язково є публічною, тобто індивіди мають формулювати своє ставлення до проблеми відкрито та без тиску (Е. Ноель-Нойман, Е. Гіденс, Ю. Габермас). Громадська думка тлумачиться як позиція тих, хто не знаходиться при владі, це думка широких суспільних верств та не-елітних (не-правлячих) груп.

Аргументовано, що громадська думка формується навколо обмеженого кола проблем, які визначаються порядком денним у мас-медіа, специфікою політичного режиму (розвиненість парламентаризму, місцевого самоврядування, рівнем політичної участі та активності громадян), місцем країни у процесі глобалізації («центр», «напівпериферія», «периферія»), економічним станом, рівнем інформаційної відкритості тощо.

У другому підрозділі «Методологічні підходи щодо впливу глобалізації на формування громадської думки» визначено, що у періоди соціальної, політичної та правової стабільності, сталого розвитку державита суспільства підвищується вплив об'єктивних факторів на формування громадської думки, і навпаки – у періоди трансформації політичної системи, особливо коли вона проходить точку бифуркації, зростає роль суб'єктивних чинників.

Проблема суб'єктного виміру процесу формування громадської думки у політичній теорії та міжнародних відносинах, інституційного оформлення та трансформації суб'єктів формування громадської думки у напрямку модернізації та демократизації, їх впливу на динаміку глобального політичного процесу досліджувалась у роботах таких зарубіжних авторів, як Г. Алмонд, З. Бауман, Зб. Бжезинський, У. Бек, Ю. Габермас, Р. Даль, Д. Істон, М. Кастельс, Р. Робертсон, Дж. Сарторі, А. Степан, П. Циганков, Й. Фрідмен, О. Хархордін, Ф. Шміттер та ін.

Основним критерієм формування громадської думки можна вважати інтерес: громадська думка в своїй основі містить індивідуальні, групові, національні інтереси.

У якості суб'єктів формування громадської думки виступають державні інститути та бюрократія як клас, політична еліта, інституції громадянського суспільства, ТНК, наднаціональні інституції, нові субкультури та рухи (екологічні, антиглобалістські, альтерглобалістські, феміністські). Аргументовано, що маючи можливість прямого впливу на громадян, такі нові суб'єкти, як ТНК та наднаціональні органи влади надають перевагу залученню «традиційних» суб'єктів, які сприймаються суспільством – держава, мас-медіа, інститути громадянського суспільства та ін.

Відзначено, що у періоди трансформації політичної системи (особливо у точці біфуркації) зростає роль суб'єктивних чинників у процесі формування громадської думки. Цьому присвячено роботи вітчизняних науковців Г. Бірюкова, О. Брусиловської, Г. Зеленько, І. Коваля, А. Колодій, В. Кременя, С. Макеєва, М. Михальченка, Н. Нічти, І. Оніщенко, О. Прасюк, С. Ростецької, Д. Яковлева, В. Якушика та ін.

Відзначено, що на сучасному етапі глобального розвитку з'являється дієвий механізм взаємодії влади та громадян, який дозволяє враховувати думку суспільних груп у процесі урядування – електронна демократія.

У *третьому підрозділі «Суб'єкти формування громадської думки в умовах глобалізації»* визначено, що у сучасному світі поширюються глобальні тенденції: формування світового фінансового ринку, розвиток глобального економічного та політичного просторів, де акторами виступають не лише національні держави, а і транснаціональні корпорації та агломерації.

Наслідком глобалізації та розвитку інформаційних мереж стає процес формування глобальної (загальносвітової) громадської думки. При цьому її основна функція – соціальної критики та контролю – вийшла за межі національних держав: «вітер» громадської думки здатен зруйнувати владу, але він так само може створювати її, не застосовуючи насильство.

У процесі формування громадської думки доби «глобалізації» важлива роль належить державним інститутам та бюрократії як класу. Демократичний політичний процес характеризується взаємним впливом та взаємозалежністю між діяльністю бюрократичного апарату, управлінської та політичної еліти й інституціями громадянського суспільства. Однією із умов формування громадської думки у демократичному суспільстві виступає політична участь громадян, подолання їхнього відчуження від діяльності влади.

У *висновках до другого розділу* зазначається, що внаслідок глобалізації та розвитку інформаційних мереж відбувається процес формування загальносвітової (глобальної) громадської думки, а у процесі її формування віддзеркалюються політичні трансформації, пов'язані із глобалізацією та пошуком оптимальної моделі балансу національних та наднаціональних інституцій.

У третьому розділі – «Еволюція механізмів громадської думки під впливом глобалізації» досліджено комунікативні механізми формування громадської думки, роль громадської думки у процесі прийняття політичних рішень на глобальному та регіональному рівнях, відзначено інтегральний характер технології формування громадської думки.

У першому підрозділі «Формування комунікативних механізмів громадської думки в умовах глобалізації» визначено, що громадська думка виступає в якості індикатора сприйняття громадськістю діяльності владних та політичних акторів, а демократичні механізми формування громадської думки сприяють інституціоналізації демократії в умовах глобального розвитку. Комунікативні механізми формування громадської думки представляють сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів та закономірностей, через які суб'єкти формування громадської думки «схоплюють» потреби, інтереси і цілі суспільства, спрямовують свої дії на їх реалізацію і намагаються втілити у практику.

Визначено інституції, що сприяють формуванню та вираженню громадської думки в умовах демократії – вибори, референдуми, парламент, мас-медіа, органи місцевого самоврядування, лобізм, соціологічні опитування, масові протестні рухи.

У сучасних умовах розвиток інституційної складової демократії, суть якого полягає в утвердженні, ефективному функціонуванні та взаємодії демократичних інститутів, впливає на формування механізмів громадської думки. Інституціоналізована громадська думка (як повторюване, усталене, легітимізоване явище) із сукупністю необхідних ознак, норм, правил і процедур, у свою чергу сприяє інституціоналізації та легітимації демократичної влади.

У другому підрозділі «Процес прийняття політичних рішень на глобальному та локальному рівнях та його значення для громадської думки» відзначено, що однією з визначальних характеристик демократичної моделі управління, на відміну від авторитаризму та тоталітаризму, виступає здатність забезпечити політичну участь громадян та їх асоціацій, враховувати громадську думку та громадянську активність при прийнятті політичних рішень.

Визначено роль та функції громадської думки на кожному етапі прийняття політичного рішення: – етап виявлення та структурування політичної проблеми, яка потребує вирішення; – етап формулювання та аналізу альтернатив, їх оцінка; – вибір однієї із альтернатив; – впровадження політичного рішення та оцінювання результатів. Визначено, що останній етап з петлею зворотного зв'язку призводить до трансформації громадської думки та утворення нового проблемного поля.

При прийнятті політичних рішень органи державного управління повинні враховувати громадську думку. Відзначено, в залежності від

рівня впливу громадської думки утворюються моделі та типи прийняття політичних рішень: – елітизм, технократизм, корпоративізм (низький вплив громадської думки); – демократизм, плюралізм, популізм (високий рівень впливу громадської думки).

У *третьому підрозділі «Глобалізація як чинник формування інтегральних технологій громадської думки»* визначено необхідність практичного застосування технологій (політичних, соціальних, комунікативних, резонансних та ін.) формування громадської думки в умовах глобального розвитку.

Технологізація процесу формування громадської думки передбачає використання послідовності обґрунтованих кроків, активну творчу взаємодію з соціальними групами та індивідами, що спрямована на досягнення раціональної мети та включає мотиви, умови, способи, результат тощо. Визначено, що технологізація формування громадської думки передбачає розподіл даного процесу на внутрішні взаємопов'язані етапи, фази, операції, координацію та необхідність виконання визначених процедур.

Визначено, що у політичному просторі використовуються специфічні технології формування громадської думки, які відносяться до певних сфер взаємодії: виборчі, інформаційні, технології лобювання, технології переговорів та прийняття узгоджених рішень.

Аргументовано, що на сучасному етапі найбільш ефективними виступають комунікативні технології формування громадської думки, які можна розглядати як тип політичних технологій, пов'язаних з організацією взаємин між індивідами та соціальними групами під час руху інформаційних потоків. Використання комунікативних технологій (PR, політична реклама та пропаганда) передбачає визначення мети, конструювання системи критеріїв для вибору варіантів дії, вибір з-поміж них оптимального варіанта та його впровадження.

Комунікативні технології набувають особистісної орієнтації, спрямовуються на задоволення індивідуальних потреб, спираються не тільки на соціальні та політичні, а й на особистісні мотиви, і використовують їх у процесі формування громадської думки.

У *висновках до третього розділу* зазначається, що в умовах глобального розвитку зростає вплив інформаційної сфери на діяльність влади та формування громадської думки. У таких умовах не можна недооцінювати тренди повернення (на новому етапі технологічного розвитку) до прямої демократії через електронне урядування та електронну демократію.

У *четвертому розділі «Вплив міжнародних інституцій на формування громадської думки»* визначено фактори формування громадської думки в умовах глобального розвитку та механізми впливу міжнародних інституцій на формування громадської думки.

У першому підрозділі «Фактори формування громадської думки в умовах глобального розвитку» відзначено посилення суспільних очікувань від інформаційної «відкритості» політичного простору. На формування глобальної громадської думки впливають такі фактори, як зацікавленість щодо відповідної події чи явища, потенціал її впливу на міжнародні відносини, процес демократизації (поширення демократичних цінностей) у глобальному вимірі, становлення глобального громадянського суспільства, розвиток мас-медіа та інформаційних технологій. І якщо у ХХ столітті громадська думка формувалась у певній (унікальній) історично конкретній національній політичній системі, то у ХХІ столітті вона формується, підтримується і трансформується під впливом інтересів глобальних акторів.

Одним із головних пунктів українського порядку денного, навколо якого формується глобальна громадська думка є питання зовнішньополітичного вектору розвитку країни, визначення ролі України у сучасних міжнародних відносинах, суперечностей геополітичного визначення України, діяльності держави в Європейських та євроатлантичних інтеграційних структурах (ОБСЄ, Рада Європи, ЄС, НАТО).

У процесі глобального розвитку активну участь у формуванні громадської думки беруть інституційні політичні актори: міжнародні політичні, фінансові, правові, економічні, інформаційні, наукові інституції, національні держави, міждержавні об'єднання, політичні партії та фракції у парламентах, мас-медіа. Але з'являються і відносно нові, антисистемні гравці (представники альтернативних, антиглобалістських течій, субкультур). Аргументовано, що взаємодію між владою та громадською думкою в умовах глобального розвитку можна визначити як специфічний тип відносин, що відзначаються взаємним позитивним ефектом, чутливістю та вразливістю.

У другому підрозділі «Механізми впливу міжнародних інституцій на формування громадської думки» відзначено, що дослідження механізмів впливу міжнародних інституцій на формування громадської думки потребує поєднання інтерпретацій відносин на макрорівні (розуміння сутності глобального розвитку, зміни системи міжнародних відносин та ін.), на середньому рівні (діяльність міжнародних, наднаціональних, національних та регіональних інституцій), та мікрорівні (відносини між індивідами у процесі формування громадської думки).

Обґрунтовано, що у процесі формування глобальної громадської думки головна роль належить міжнародним інституціям.

Відзначено, що на зміну уніфікації механізмів формування громадської думки та ієрархії її суб'єктів у добу «другої хвилі» йде сегментація громадської думки, демасифікація мас-медіа та розмаїття форм політичного, культурного, економічного життя суспільства. Визначено, що міжнародні економічні та фінансові інституції впливають на економічний стан

у окремих країнах, а інституції глобального громадянського суспільства напряму формують громадську думку.

У висновках до четвертого розділу відзначено, що в умовах глобального розвитку формування громадської думки відбувається на трьох рівнях: міжнародних відносин, діяльності міжнародних інституцій (що мають власні системні інтереси), розподілу влади між національними та наднаціональними органами влади.

У висновках узагальнено основні результати дисертаційного дослідження, сформульовано підсумкові положення і практичні рекомендації щодо механізмів формування громадської думки в умовах глобального розвитку. На основі здійсненого аналізу визначено, що в умовах глобального розвитку проблеми формування громадської думки набувають особливого значення.

Дослідження громадської думки посідають важливе місце в історії людської цивілізації: її наукові трактування складають основу розвитку наукових теорій – від економіки та математики до соціології та психології. Після Другої світової війни зросла кількість наукових досліджень механізмів формування громадської думки з погляду політичної науки (у тому числі – у теорії глобалізації). На сучасному етапі особливої ваги набувають дослідження стану та механізмів формування громадської думки під впливом глобалізаційних процесів.

Розквіт теорій громадської думки прийшовся на ХХ століття та був обумовлений процесами модернізації, демократизації, раціоналізації, глобалізації політики, економіки та міжнародних відносин. На сучасному етапі дослідження громадської думки (як теоретичні так і емпіричні) обумовлені впливом глобалізації на феномен громадської думки. Емпіричні дослідження пройшли шлях від «солом'яних» досліджень до «геллапівських» та «постгеллапівських» методик формування вибірки, збору та обробки даних, що використовують потенціал інформаційних технологій глобального світу для вдосконалення методик масових опитувань (зокрема, за допомогою Інтернет, мобільного зв'язку, соціальних мереж та ін.).

Під впливом глобалізації формується «єдиний світ» (Х. Хондкер, Р. Робертсон, З. Бжезинський та ін.), відбувається процес з'єднання різних спільнот на противагу диференціації людства (М. Чешков, О. Коппель та ін.), перетворення певних локальних явищ та культур на світові, планетарні (Е. Гіденс та ін.), посилюється взаємна залежність різних країн (У. Бек, І. Валерстайн, Дж. Фрідмен та ін.)

Для забезпечення успішної інституціоналізації громадської думки в умовах глобалізації необхідно розвивати громадську ініціативу, що має кристалізуватись у діяльності політичних об'єднань, передусім – політичних партій.

Внаслідок глобалізації виникли культурні гібриди, парадоксальні з'єднання цінностей, символів і поведінкових зразків масової культури та етнічних і регіональних традиційних культур. Ці культурні гібриди поширюються за межі ареалу їх виникнення спільнотами мігрантів. У результаті експансії транснаціональної масової культури і поширення культурних гібридів виникає феномен мультикультуралізму, тобто співіснування на території національної держави різноманітних культур.

Формування суспільства постіндустріального типу потребує принципово інших, відмінних від модерністських, технологій формування громадської думки, в основі яких у сучасному світі – інформаційні процеси. Комунікативні технології формування громадської думки під час виборчих кампаній набувають особистісної орієнтації, спрямовуються на задоволення не тільки соціальних та політичних потреб, але й враховують індивідуальні потреби.

У процесі глобалізації, встановлюючи особливості формування громадської думки, слід брати до уваги зростаючу роль засобів масової комунікації (мас-медіа), передусім – телебачення та Інтернет. У процесі формування глобальної громадської думки слід виокремити такі фактори її системних змін (динамічних перетворень): зацікавленість щодо відповідної події чи явища та потенціал її впливу на міжнародні відносини.

Одним із визначальних факторів формування громадської думки стає процес демократизації – поширення демократичних цінностей (свобода слова, права людини, політична конкуренція та опора на громадську думку в управлінні) у глобальному вимірі. Демократизація впливає на діяльність владних акторів, мас-медіа, інституцій громадянського суспільства, які, у свою чергу, визначають стан та динаміку розвитку громадської думки. У моделі представницької демократії національних держав найважливішою інстанцією виступала громадська думка – сприйняття (або не-сприйняття) суспільством дій влади та здатність змінювати уряд, якщо він втрачає довіру громадян. У процесі глобального розвитку ця роль громадської думки поширюється на світову політичну систему. Громадська думка стає фундаментом всієї будови «комплексної взаємозалежності» глобального світу до якої включено безліч акторів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Руженко Л.М. Процесс формирования общественного мнения в эпоху глобализации / Л.М. Руженко // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. – К., 2014. – Вип. 80 (№ 1). – С. 372–375.
2. Руженко Л.М. Процес інституціоналізації громадської думки: чинники та складові / Л.М. Руженко // Слов'янський вісник : зб. наук. пр. Серія «Історичні та політичні науки». – Рівне, 2014. – Вип. 18. – С. 101–105.

3. Руженко Л.М. Демократичні механізми формування громадської думки як складова політичного розвитку / Л.М. Руженко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / гол. ред. С.В. Ківалов ; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса, 2013. – Вип. 48. – С. 295–300.

4. Руженко Л.М. Сутність та підстави класифікації громадської думки / Л.М. Руженко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / гол. ред. С.В. Ківалов ; відп. за вип. Л.І. Кормич. – Одеса, 2013. – Вип. 50. – С. 292–299.

5. Руженко Л.М. Феномен общественного мнения: основные субъекты и стратегии формирования / Л.М. Руженко // Evropský politický a právní diskurz. – 2014. – Svazek 1, 4. Vydání. – P. 104–112.

6. Руженко Л.М. Масс медиа как источник формирования общественного мнения в условиях глобализации / Л.М. Руженко // Научный вестник МГИИТ. – М., 2013. – 4 (24). – С. 52–56.

7. Кюссе Л.М. Суб'єкти формування громадської думки / Л.М. Кюссе // Політологія, філософія, соціологія: контури міждисциплінарного перетину : матер. другої міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 жовтня 2014 р., м. Одеса). – Одеса, 2014. – С. 76–78.

8. Руженко Л.М. Громадська думка як складова процесу управління / Л.М. Руженко // Політична наука. Контури міждисциплінарного перетину : Тема IV Конвенту МАСПН (Україна) (20–21 березня 2014 р., м. Одеса). – Одеса, 2014. – С. 41–42.

9. Руженко Л.М. Глобалізація як чинник формування громадської думки / Л.М. Руженко // Правове життя сучасної України : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2014 р., м. Одеса). Том II. – Одеса, 2014. – С. 215–218.

10. Руженко Л.М. Громадська думка в умовах глобалізації: соціологічні підходи / Л.М. Руженко // Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (22–23 травня 2014 р., м. Одеса). – Одеса, 2014. – С. 22–24.

11. Руженко Л.М. Громадська думка як чинник розвитку держави / Л.М. Руженко // Правове життя сучасної України : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 травня 2013 р., м. Одеса). Т. 1. – Одеса, 2013. – С. 250–252.

12. Руженко Л.М. Громадська думка як предмет міждисциплінарних досліджень / Л.М. Руженко // Реформування та розвиток науки: сучасні виклики : зб. наук. пр. міжнар. конф. (2 лютого 2013 р., м. Київ). Ч. 5. – К., 2013. – С. 53–55.

13. Руженко Л.М. Процес формування громадської думки в умовах глобалізаційного розвитку / Л.М. Руженко // Актуальні питання зовнішньої політики України : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (13 грудня 2013 р., м. Одеса). – Одеса, 2013. – С. 33–35.

14. Руженко Л.М. Громадська думка як феномен демократичного політичного простору / Л.М. Руженко // Третій Чорноморський політологічний форум (17–18 травня 2013, м. Одеса). – Одеса, 2013. – С. 57–59.

15. Руженко Л.М. Демократичний механізм формування громадської думки як основа забезпечення сталого розвитку держави. / Л.М. Руженко // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (30 листопада 2012 р., м. Одеса). Т. 1. – Одеса, 2012. – С. 300–302.

АНОТАЦІЯ

Кюссе Л.М. Механізми формування громадської думки в умовах глобального розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

У дисертації здійснено комплексне дослідження механізмів формування громадської думки в умовах глобального розвитку, проаналізовано технологічні, інституційні та функціональні особливості формування громадської думки епохи глобалізації. У межах здійсненого дослідження були отримані результати, що мають наукову новизну, обумовлену вирішенням актуальних проблем формування громадської думки в умовах глобального розвитку, які не отримали достатньої розробки у науковій літературі.

Визначено механізми формування громадської думки в умовах сучасного політичного розвитку крізь призму комплексного аналізу глобалізації, яка найбільш рельєфно проявляється у сфері політичної взаємодії між державною владою, інститутами громадянського суспільства та наднаціональними політичними та економічними структурами, а також вплив глобалізації на формування громадської думки.

Обґрунтовано специфіку впливу глобалізації на трансформації механізмів формування громадської думки. Визначено, що саме як наслідок глобалізаційних процесів у політичній, економічній, культурній сферах відбуваються зміни у світогляді громадян різних країн, утворюється феномен глобальної громадської думки, що базується на постмодерних інтерпретаціях політики, постматеріальних цінностях та використанні глобальних комунікативних мереж.

Ключові слова: громадська думка, глобальний розвиток, комунікативність, міжнародні інституції, глобальна громадська думка, глокалізація, політична трансформація, інститут громадянського суспільства.

АННОТАЦИЯ

Киоссе Л.М. Механизмы формирования общественного мнения в условиях глобального развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

В диссертации осуществлено комплексное исследование механизмов формирования общественного мнения в условиях глобального развития, проанализированы технологические, институциональные и функциональные особенности формирования общественной мысли эпохи глобализации. В рамках проведенного исследования были получены результаты, имеющие научную новизну, обусловленную решением актуальных проблем формирования общественного мнения в условиях глобального развития, которые не получили достаточной разработки в научной литературе.

Определены механизмы формирования общественного мнения в условиях современного политического развития сквозь призму комплексного анализа глобализации, наиболее рельефно проявляется в сфере политического взаимодействия между государственной властью, институтами гражданского общества и наднациональными политическими и экономическими структурами, а также влияние глобализации на формирование общественного мнения.

Обоснованно специфику влияния глобализации на трансформации механизмов формирования общественного мнения. Определено, что именно вследствие глобализационных процессов в политической, экономической, культурной сферах происходят изменения в мировоззрении граждан разных стран, образуется феномен глобальной общественное мнения, основанного на постмодернистских интерпретациях политики, постматериальных ценностях и использовании глобальных коммуникативных сетей.

Ключевые слова: общественное мнение, глобальное развитие, коммуникативность, международные институты, глобальная общественное мнение, глокализация, политическая трансформация, институт гражданского общества.

SUMMARY

Kiosse L.M. Mechanisms of formation of public opinion in the global development. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of political sciences, specialty 23.00.04 – political problems of international systems and global development. – National University «Odessa Law Academy», Odesa. 2015.

The dissertation presents a comprehensive study of the mechanisms of formation of public opinion in terms of global development, analyzed the technological, institutional and functional features of the formation of social thought the era of globalization. As part of the study, results were obtained with scientific novelty due to solving actual problems of the formation of public opinion in terms of global development, which have not received sufficient development in the scientific literature.

The mechanisms of formation of public opinion in the present political development in the light of the complex analysis of globalization, which is most clearly manifested in political cooperation between public authorities, civil society and supranational political and economic structures and the impact of globalization on public opinion.

Reasonable specificity the impact of globalization on the transformation of the mechanisms of formation of public opinion. Determined that it is due to globalization processes in the political, economic and cultural spheres is a change in the outlook of different nationalities, the phenomena of global public opinion, based on the post-modern interpretations of policy postmaterial value and use of global communication networks.

The basic technology of the formation of public opinion in the context of globalization. On the one hand, it is the unification of the space of political and socio-cultural identity under the influence of globalization and global public opinion, there is in the «core» of the world system, its extension to the countries of the «semi-periphery» and «periphery». On the other hand, the formation of alternative political and social movements, representatives of which proclaim the priority and protection of national and local cultures, values and traditions, historical heritage, as well as exacerbation of ethno-political, religious, gender, social and environmental conflicts at the national and regional levels.

Substantiates the role of globalization processes in the formation of public opinion under the influence of information networks and technologies of coverage policies and activities of the new (alternative) organizations, movements and subcultures, which are sent to the expression in the public opinion of political, social, economic, environmental, cultural forms of organization of modern society in terms of global development.

Argued that the development of mechanisms for the formation of public opinion occurs in such measurements political interaction as vertical and horizontal organization policy, rationalization and irratsionalizatsiey political interaction, marketization policies, political culture and political values, the development of political communication, the level of political participation and citizen participation.

Factors influencing public opinion in the global development attributed postmaterial value system, shift of attention to personal fulfillment, social inclusion, the need for recognition from the community, decentralization

of political organizations and their activities on the basis of the network. Determined that in the process of shaping public opinion indoctrination occurs sphere of values, the convergence of cultural, political, and social capital.

Reasonable understanding of glocalization as the interaction of globalization processes in politics, economics and culture, and the simultaneous development of local cultures and communities, affect the transformation of public opinion. The factors of influence on the glocalization mechanisms of public opinion, which are due to the peculiarities of the social and economic development of the regions, as well as local traditions, culture, development of scientific and educational institutions, religious orientation of citizens and others.

Noted that the special role of the communicative component of the process of opposition activity, constructed during the interaction with the authorities, associations, media and political parties in the horizontal and vertical dimensions of political interaction. It is proved that the basis of the political opposition is not only the interaction with the government, and relations with informed citizens, social groups and society as a whole. The emphasis is on the fact that in the present conditions of the opposition and the public relations indirect information space, in particular – the activities of the mass media.

Keywords: public opinion, global development, communicative, international institutions, global public opinion, glocalization, political transformation, institute of civil society.